

Աշխարհագրություն

УДК 911.3-502.8

ՇԻՐԱԿԻ, ԼՈՌԻ ԵՎ ՏԱՎՈՒՇԻ ՍԱՐՁԵՐԻ ԱՆՏԱՌՆԵՐԻ
ՋԲՈՍԱՇՐՋԱՅԻՆ-ՌԵԿՐԵԱՑԻՈՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

Լ. Մ. ՍԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ^{1,2*}, Ռ. Ս. ՍԱՐԳՍՅԱՆ^{2**}, Ա. Ա. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ^{2***},
Ք. Հ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ^{2****}

¹ ԵՊՀ սերվիսի ամբիոն, Հայաստան

² ՇՊՀ աշխարհագրության ամբիոն, Հայաստան

Հոդվածում ներկայացված է Շիրակի, Լոռու, Տավուշի անտառային բուսա-
ծածկույթի զբոսաշրջային-նեկրեացիոն գնահատումը: Հետազոտությունն
իրականացվել է այդ մարզերում գտնվող երեք հանգուցաին տեղամասերում:
Քանի որ բուսածածկույթի բոլոր տիպերի մեջ անտառն ունի առավել մեծ
նեկրեացիոն կարողություն, հոդվածում ներկայացված է անտառի զբոսա-
շրջային նեկրեացիոն գնահատումը: Աշխատանքների արդյունքում կազմվել
է մակ հետազոտված մարզերի բուսածածկույթի խոշորամասշտաբ քարտեզ:

Keywords: vegetation, Shirak, Lori, Tavush, tourist resource, forest, tourism
activities, vegetation map.

Ներածություն: Բնական լանդշաֆտների և մասնավորապես բուսա-
ծածկույթի զբոսաշրջային-նեկրեացիոն գնահատումը ներկայումս ստանում է
առավել մեծ կարևորություն, քանի որ ՀՀ-ում զբոսաշրջությունը հանդիսանում
է գերակա ուղղություն, իսկ զբոսաշրջիկների թիվն ամեն տարի զգալիորեն
աճում է: Ներկայումս առավել մեծ պահանջարկ են վայելում անաղարտ
բնական միջավայրում անցկացվող զբոսաշրջային այցելությունները, ինչի
համար անհրաժեշտություն կա գնահատել բուսական համալիրների, ինչպես
մակ բուսածածկույթի առանձին բաղադրիչների և տիպերի զբոսաշրջային-
նեկրեացիոն կարողությունները:

Հետազոտության մեթոդիկան: Լանդշաֆտների և մասնավորապես
տարբեր նպատակներով բուսածածկույթի գնահատման վերաբերյալ կան
մշակված բազմաթիվ մեթոդներ [1, 2]:

Հետազոտական աշխատանքների համար առավել նպատակահարմար
է հանգուցային տեղամասերի հետազոտությունը, որի բարձր արդյունավետու-
թյան մասին են վկայում մման մեթոդով իրականացված բազմաթիվ գիտական
աշխատանքներ [3, 4]:

* E-mail: mlevon2003@mail.ru

*** E-mail: ana_grigoryan88@mail.ru

** E-mail: rudolf-sargsyan@mail.ru

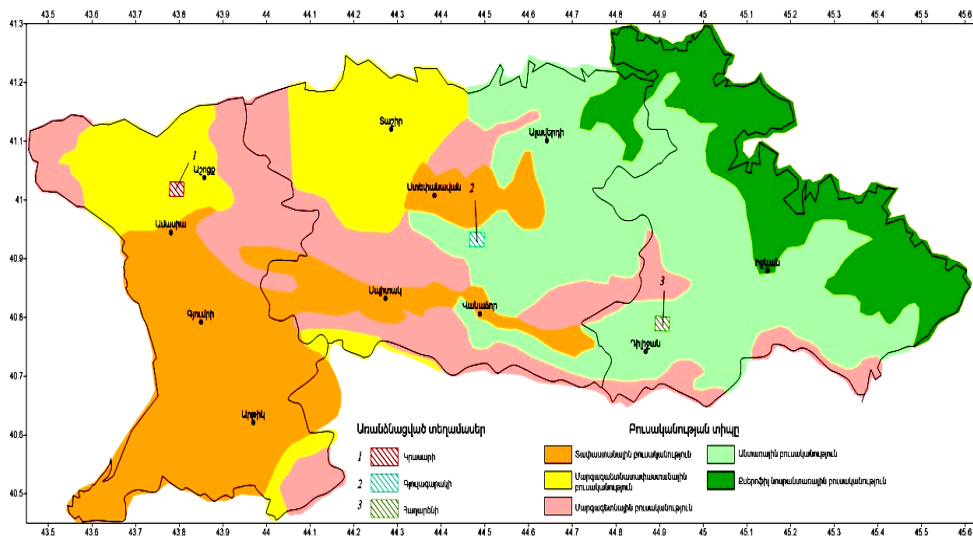
**** E-mail: harutyunyan.kajik@gmail.com

Դաշտային հետազոտությունների ժամանակ, բոլոր երեք հանգուցային տեղամասերի համար՝ Կրասար, Գյուլագարակ, Հաղարծին առանձնացվել են նույն ցուցանիշները մեկ ընդհանուր գնահատման համակարգով:

Քանի որ որպես զրոսաշրջային-ռեկրեացիոն ռեսուրս առավել մեծ նշանակություն ունի անտառը, ուստի նախընտրելի է անտառային համալիրի գնահատումը:

Որպես հետազոտվող տեղամասեր, ընտրվել են այն անտառային տարածքները, որոնք առավել ինտենսիվությամբ են օգտագործվում զրոսաշրջիկների կողմից:

Շիրակի, Լոռու, Տավուշի մարզերի տարածքի բուսականության քարտեզի թվայնացման համար տեղեկատվական հիմք է ծառայել “Հայաստանի Ազգային Ատլասի” համանուն քարտեզը: ArcGIS 10.4 ծրագրային միջավայրում, ըստ էության, այդ քարտեզը ենթարկվել է կոորդինատական տեղակայման WGS 84 աշխարհագրական կոորդինատական համակարգում: Հաջորդ փուլով այն ենթարկվել է վեկտորիզացիայի, որի արդյունքում համապատասխան գունավորմամբ ներկայացվել են ուսումնասիրվող տարածքի բուսականության տիպերը (տես նկարը):

Շիրակ, Լոռու, Տավուշի մարզերի բուսածածկույթի և հանգուցային տեղամասերի քարտեզ-սխեմա:

Քարտեզի վրա առանձնացվել են երեք տեղամասեր Կրասարի, Գյուլագարակի և Հաղարծնի, յուրաքանչյուրը 1 կմ² մակերեսով: Նշված տեղամասերի աշխարհագրական կոորդինատները նախապես վերցվել են Google Earth ծրագրից, այնուհետև ներմուծվել ArcGIS միջավայր: Տեղամասերի կոորդինատները բերված են աղյ. 1-ում:

Հետազոտության հավաստի արդյունքներ ստանալու համար կարևոր է նաև անտառների զրոսաշրջային-ռեկրեացիոն հնարավորությունների գնահատման արդյունավետ մեթոդիկայի մշակումը: Որպես հիմք հանդիսացել է Է. Ռեպչասի առաջարկած մեթոդիկան, որում անտառի ռեկրեացիոն գնահատումը կատարվում է չորս ցուցանիշների հիման վրա: Սույն հոդվածում չորս ցուցա-

նիշների գնահատումից ներկայացվում է միայն անտառի տարածական կառուցվածքի գնահատումը, քանի որ այն առավել մեծ կարևորություն է ստանում հետիոտն երթուղիների ժամանակ:

Աղյուսակ 1

Կրասար, Գյուլագարակ և Հաղարծին տեղամասերի աշխարհագրական կոորդինատները:

Տեղամասի անվանումը	Աշխարհագրական լայնությունը (°)	Աշխարհագրական երկայնությունը (°)
Կրասար	41,012 – 41,021	43,786 – 43,798
Գյուլագարակ	40,923 – 40,934	44,475 – 44,486
Հաղարծին	40,782 – 40,791	44,901 – 44,914

Անտառի տարածական կառուցվածքի գնահատման համար ընտրված ցուցանիշները ներկայացված են աղյ. 2-ում:

Աղյուսակ 2

Անտառի տարածական գնահատման ցուցանիշները և չափանիշները

Ցուցանիշ	Չափանիշ	Բալ
Ծառերի տեղաբաշխման տիպը	հավասարաչափ շարքերով	1
	խառը	3
	հստակ արտահայտված խմբային:	5
Ծառուտի լրիվությունը	> 0,8	1
	0,7–0,8	2
	0,5–0,6	3
	0,3–0,4	4
	< 0,4	5
Տնկարքերի շարահարկայնությունը և տարիքը	միաշարահարկ, միատարիք	1
	երկշարահարկ, տարբեր տարիքի	3
	բազմաշարահարկ, տարբեր տարիքի	5
Անտառի դիտողականությունը	> 10 մ	1
	10–25 մ	2
	26–45 մ	3
	46–70 մ	4
	< 70 մ	5

Հետազոտված առաջին տեղամասը տարածվում է Ախուրյան գետի վերին հոսանքում՝ Կրասար բնակավայրի մերձակայքում, որը խորը հովիտ է զառիթափ լանջերով: Այստեղ պահպանվել են կաղամախու (*Populus tremula*) անտառներ մոտ 60 հա մակերեսով և որոնք ռելիեֆային ինտրագոնալ բնույթի են և աչքի են ընկնում մեծ դիզոնկոնցիաներով [5]: Ներկայումս Ախուրյանի հովտի կաղամախու անտառները մտնում են “Արփի լիճ” ազգային պարկի Գորշաբերդի արգելավայրի մեջ: Հատկապես ամռան ամիսներին այստեղ մեծանում է զբոսաշրջիկների թիվը, որոնք մի քանի օր կարող են մնալ վրանային ճամբարներում: Շատ դեպքերում զբոսաշրջիկներն իրականացնում են նաև էկոզբոսաշրջային երթուղիներ:

Գնահատման ժամանակ առաջին հերթին հետազոտվել է ծառերի տեղաբաշխումը, որը հստակ արտահայտված խառը տիպի է (3 բալ):

Ծառուտի լրիվությունն ունի միջին ցուցանիշ 0,5–0,6 (3 բալ), իսկ տնկարկները երկշարահարկ են և տարբեր տարիքի (3 բալ): Ի տարբերություն նշված ցուցանիշների, որոնք Գորշաբերդի կաղամախու անտառներում միջին բալայնության են, անտառի դիտողականությունը բավականին մեծ է 50–60 մ, ինչը ապահովում է բարձր ցուցանիշ (4 բալ):

Երկրորդը Գյուլագարակի տեղամասն է, որի բուսածածկույթի դոմինանտ տեսակը կովկասյան սոճին է (*Pinus Hamata*) [6]: Այն գտնվում է հյուսիսարևմտյան դիրքադրության լանջի վրա, նրա կոորդինատները ներկայացված են աղյ. 1-ում: Ծառերի բարձրությունն գերազանցում է 20 մ, իսկ բնի տրամագիծը՝ 0,5–0,6 մ: ՀՀ-ում սոճին ապրում է մինչև 250 տարի:

Գնահատելով տեղամասի ռեկրեացիոն-գրոսաշրջային հնարավորությունները, կարելի է ասել, որ դրանք բավականին բարձր են: Սուճուտն ունի հստակ արտահայտված խմբային տեղաբաշխում, իսկ ծառուտի լրիվությունը հասնում է 0,3–0,4: Անտառը հիմնականում երկշարահարկ է և դյուրանցելի: Համեմատաբար փոքր է անտառի դիտողականությունը, որը հասնում է 15–20 մ:

Երրորդ հանգուցային տեղամասը Հաղարծին վանական համալիրի տարածքն է: Տավուշի մարզից ընտրվել է այս տարածքը, քանի որ ամենաշատ այցելուներ ունեցողն է: Այն զգալիորեն մասնատված և գրեթե ամբողջովին անտառապատ մի տեղամաս է, որի կենտրոնով անցնում է Հաղարծին գետակը: Որոշ հատվածներում, լանջերի թեքությունն անցում է 30°-ից:

Գեղեցիկ տեսարանները, նշանավոր պատմական հուշարձանը, գրեթե ամբողջ տարին ապահովում են զբոսաշրջիկների մեծ հոսք: Վերջին տարիներին արագորեն աճել է հատկապես էկոզբոսաշրջիկների թիվը, որոնք բացի վանական համալիր այցելելուց, մեծ տեղաշարժեր են կատարում անտառում:

Հաղարծնի տեղամասում գերակշռում են լայնատերև, մեզոֆիլ անտառները: Դրանք ունեն բավականին խայտաբղետ տեսակային կազմ, ինչն ավելի է բարձրացնում անտառի ռեկրեացիոն-գրոսաշրջային արժեքը: Մեծ տարածում ունի խոշորառեջ կաղնին (*Quercus macranthera*), վրացական կաղնին (*Q. iberica*), արևելյան հաճարենին (*Fagus orientalis*) սովորական բոխին (*Carpinus betulus*):

Աղյուսակ 3

Անտառի տարածական գնահատման արդյունքները

Տեղամասի անվանումը	Ցուցանիշ	Բալ
Կրասար	ծառերի տեղաբաշխման տիպը	3
	ծառուտի լրիվությունը	3
	տնկարքների շարահարկայնությունը և տարիքը	3
	անտառի դիտողականությունը	4
	Ընդամենը	13
Գյուլագարակ	ծառերի տեղաբաշխման տիպը	5
	ծառուտի լրիվությունը	4
	տնկարքների շարահարկայնությունը և տարիքը	3
	անտառի դիտողականությունը	2
	Ընդամենը	14
Հաղարծին	ծառերի տեղաբաշխման տիպը	3
	ծառուտի լրիվությունը	5
	տնկարքների շարահարկայնությունը և տարիքը	5
	անտառի դիտողականությունը	3
	Ընդամենը	16

Հանգուցային տեղամասում ծառերի տեղաբաշխումը խառը տիպի է, ինչը գնահատման դեպքում միջին ցուցանիշ է: Ծառուտի լրիվությունը հասնում է 0,4 և գնահատվում է 5 բայ: Հաղարծնի հանգուցային տեղամասում լավ արտահայտված է նաև անտառի շարահարկայնությունը: Վերջինս աչքի է ընկնում իր տեսակային բազմազանությամբ և տարբեր տարիքային խմբերի պատկանող անհատներով:

Անտառի դիտողականությունը որոշ տարածքներում հասնում է 30 մ, որն ամենաբարձրն է հետազոտվող բոլոր երեք տեղամասերում:

Բոլոր երեք հանգուցային տեղամասերի գնահատման արդյունքները ներկայացված են աղյ. 3-ում:

Հանգուցային տեղամասերում կատարված հետազոտությունների արդյունքները որպես միջինացված արդյունք կարելի է կիրառել տվյալ բուսականության տիպի ռեկրեացիոն գնահատման համար:

Եզրակացություն: Կատարված հետազոտությունը վկայում է, որ բուսածածկույթի զբոսաշրջային-ռեկրեացիոն գնահատումը խիստ կարևոր է և արդիական, որի իրականացումը թույլ կտա առավել մեծ չափերով և արդյունավետությամբ օգտագործել ՀՀ հյուսիսային տարածքների և ընդհանրապես ամբողջ երկրի զբոսաշրջային-ռեկրեացիոն ռեսուրսները: Նման գործընթացը նպաստում է բազմաճյուղ զբոսաշրջային համալիրի զարգացմանը՝ ներկայիս գրեթե միաճյուղ պատմաճարտարապետական-մշակութային զբոսաշրջության փոխարեն:

Ըստ կատարված հետազոտության՝

1. ՀՀ հյուսիսային տարածքների բուսածածկույթը բազմազան է, այն ապահովում է զբոսաշրջային-ռեկրեացիոն բարձր ցուցանիշներ և կարող է հանդիսանալ բնության զբոսաշրջության զարգացման կարևորագույն ռեսուրս:

2. Բուսածածկույթի, որպես զբոսաշրջային ռեսուրս, ուսումնասիրության հանգուցային տեղամասերի մեթոդն արդյունավետ է և կարելի է օգտագործել նաև հետազոտական այլ աշխատանքներում:

3. Առավել բարձր ցուցանիշներ են ստացվել Տավուշի անտառների գնահատման արդյունքում, որը պայմանավորված է անտառների բարձրաչափական նիշերի մեծ տարբերությամբ, տեսակային կազմի բազմազանությամբ, ինչպես նաև բնական լավ վերահով:

4. Կրասարի անտառների առավել բարձր ցուցանիշը դիտողականությունն է, որով այն գերազանցում է մյուս հանգուցային տեղամասերին՝ ապահովելով զբոսաշրջային երթուղիների գեղագիտական հագեցվածությունը:

5. Գյուլագարակի տեղամասի համար առավել բարձր ցուցանիշ է ապահովում ծառերի տեղաբաշխման հստակ արտահայտված խմբային կառուցվածքը, որն առավել մեծ տպավորություն է թողնում զբոսաշրջիկի վրա:

6. Ջբոսաշրջային-ռեկրեացիոն առավել մեծ հնարավորություններ ունեն Տավուշի անտառները, որոնց գնահատման արդյունքում ստացվել են միջինից բարձր ցուցանիշներ:

Հետազոտությունն իրականացվել է ԵՊՀ-ի կողմից տրամադրվող ֆինանսական աջակցության շնորհիվ՝ № GSPI 01-SCI-2017 գիտական թեմայի շրջանակներում:

Ստացվել է՝ 28.09.2018
Գրախոսվել է՝ 05.03.2019
Հաստատվել է՝ 05.03.2019

Գ Ր Ա Շ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

1. **Жукова В.К.** Организация и методы комплексных физико-географических исследований. М.: МГУ, 1964, 368 с.
2. **Видина А.А.** Методические указания по полевым крупномасштабным ландшафтными исследованиям. М.: МГУ, 1962, 120 с.
3. **Преображенский В.С.** Ландшафтные исследования. М.: Наука, 1966, 128 с.
4. **Репшас Э.** Оптимизация рекреационного лесопользования (на примере Литвы). М.: Наука, 1994, 240 с.
5. **Մարտիրոսյան Լ.Մ.** „Գորշաբերդ” արգելավայրի կենսաբազմազանության և դրա պահպանության մի քանի հարցերի մասին: Գյումրի: ԳՊՄԻ հրատ. հանր. գիտ. նստաշրջ. ՀՀ 20 տնվալ., 2012, էջ 148–152:
6. **Ярошенко Г.Д.** Сосна и дуб в Армении. Ер., 1929, 164 с.

Լ. Մ. ՄԱՐՏԻՐՕՍՅԱՆ, Ր. Տ. ՏԱՐԳՏՅԱՆ, Ա. Ա. ԳՐԻԳՐՅԱՆ, Կ. Ա. ԱՐՄԵՆՅԱՆ

РЕКРЕАЦИОННО-ТУРИСТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ЛЕСОВ
ШИРАКА, ЛОРИ И ТАВУША

Резюме

В данной статье были исследованы и оценены туристические ресурсы растительности лесов Ширака, Лори и Тавуша. Были выделены три ключевых участка, в которых проводились исследовательские работы. Поскольку главным туристическим ресурсом для региона является лес, в статье представлена его рекреационно-туристическая оценка. По итогам работы составлена крупномасштабная карта растительности исследуемой территории.

L. M. MARTIROSYAN, R. S. SARGSYAN, A. A. GRIGORYAN, K. A. HARUTYUNYAN

RECREATIONAL TOURIST EVALUATION OF FOREST RESEARCHES
IN THE SHIRAK, LORI AND TAVUSH REGIONS

Summary

In this article the tourism resources of vegetation for the Shirak, Lori and Tavush Regions have been studied and evaluated. Three key areas were identified in which researches were carried out. As the main tourist resource for the region is the forest, the article presents an assessment of the forest for tourism activities. Based on the results of the work, a large-scale vegetation map of the study area was compiled.